

تعهدات دولت‌ها در قبال آلودگی‌های محیط زیست دریایی: با تأکید بر اخلاق زیست محیطی و کنوانسیون حقوق دریاها

هومن فتحی^۱، دکتر سیدباقر میرعباسی^{۲*}، دکتر منصور پورنوری^۳

۱. گروه حقوق بین‌الملل، واحد امارات، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی

۲. گروه حقوق بین‌الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۹/۰۱/۲۲، تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۳/۲۵)

چکیده

زمینه: افزایش بحران‌های زیست محیطی در قرن‌های اخیر موجب به خطر افتادن حیات انسان‌ها و موجودات زنده بر روی کره زمین گردیده است و این بحران‌ها به طور فزاینده‌ای رو به گسترش اند و می‌توانند منجر به حوادثی غیر قابل جبران در تمام کره زمین گردند. بنابراین با وجود این مشکلات نیاز است که انسان کمی به خود بیاید و تعاملی سازنده و اخلاقی با محیط زیست در جهت حفظ آن برقرار کند. توجه به اخلاق زیست محیطی از دهه ۱۹۷۰ در جهان آغاز گردید که بی‌شک ناشی از توسعه فناوری، صنعت، رشد اقتصادی و رشد جمعیت و تأثیر این موارد بر محیط زیست است. بی‌شک اساسی‌ترین راه برای حفاظت از محیط زیست و رعایت اخلاق زیست محیطی همکاری دولت‌ها در این زمینه است. از این روی در پژوهش حاضر سعی شده است تا به واکاوی و ارزیابی تعهدات دولت‌ها در قبال آلودگی‌های محیط زیست دریایی با تأکید بر آموزه‌های اخلاق زیست محیطی و کنوانسیون حقوق دریاها پرداخته شود.

نتیجه‌گیری: تعهدات دولت‌ها در قبال آلودگی‌های محیط زیست دریایی و رعایت اصول اخلاق زیست محیطی به ویژه دولت‌های عضو کنوانسیون حقوق دریاها در راستای سه وظیفه اصلی، پیشگیری، کاهش و کنترل آلودگی است. کنوانسیون حقوق دریاها، تعهدات دولت‌ها را شامل تعهد به همکاری، کمک‌های فنی، نظارت، قانونگذاری، اجرا و ضمانت می‌داند. بی‌شک، دولت‌ها نباید برای بهره‌مند شدن از سود اقتصادی، از حاکمیت، تفسیری ارائه کنند که مخالف اصول حقوق بین‌الملل و اصول اخلاق زیست محیطی و به قیمت آسیب به محیط زیست باشد. لذا در طول تاریخ شکل‌گیری حقوق بین‌الملل اصل تکلیف دولت‌ها به جلوگیری از آلودگی‌های فرامرزی که ناشی از فعالیت‌های اقتصادی آنهاست در اسناد و آرای بین‌المللی شناخته شده است و هم‌اکنون می‌توان گفت این اصل به صورت عرف بین‌المللی در آمده است.

کلیدواژه‌گان: اخلاق زیست محیطی، آلودگی‌های محیط زیست دریایی، کنوانسیون حقوق دریاها

سرآغاز

به طور کلی می‌توان عملکرد دولت‌ها را به سه حوزه قانونگذاری، اقدامات اجرایی و رسیدگی قضایی تقسیم بندی کرد اما بسته به اینکه مجری این قواعد نیز نهادهای دولتی هستند یا خیر عملکرد دولت‌ها متفاوت است. به عبارتی ممکن است مخاطب یک مجموعه قواعد نهادهای دولتی باشند. در این صورت دولت نه تنها باید به تدوین قواعد بپردازد، بلکه نهادهای دولتی نیز مجری آن قوانین بوده و نهادهای قضایی نیز بر عملکرد نهادهای اجرایی نظارت می‌کنند. اما هنگامی که مخاطب اصلی قواعد یک نهاد غیر دولتی است عملکرد دولت نیز

دولت‌ها به عنوان مهم‌ترین بازیگران بین‌المللی بیشترین تأثیر را در اجرای قواعد و مقررات تنظیم کننده یک الگوی رفتاری ایفا می‌کنند. با این وجود این بدان معنا نیست که در تمام موارد نقش دولت‌ها در اجرایی شدن قواعد بین‌المللی یکسان است. به عبارتی میزان اجرایی قواعد ارتباط مستقیمی با این مساله دارد که دولت تا چه میزان در اجرایی شدن آن می‌تواند ایفای نقش کند. به هر میزان که موضوع مورد نظر به عملکرد دولت وابستگی بیشتری داشته باشد به همان میزان نیز عملکرد دولت‌ها در اجرایی شدن آن تأثیرگذارتر است.

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: mirabbasi@ut.ac.ir

دکتر سید باقر میرعباسی و همکاران: تعهدات دولت‌ها در قبال آلودگی‌های محیط زیست دریایی...

مسلک و همگام با مکاتب رفتار گرا^۷ در روانشناسی چنین گفته اند: علم اخلاق عبارت است از تحقیق در رفتار آدمی بدان گونه که باید باشد(۷).

اخلاق زیست محیطی به عنوان یکی از شاخه‌های علم اخلاق و اخلاق کاربردی به مسائلی می پردازد که در پرتو رابطه انسان و محیط زیست مطرح می‌شود (۸ و ۹). اخلاق زیست محیطی، مشتمل بر مجموعه‌ای از گزاره‌های اخلاقی^۸ و بایسته‌های ارشادی در زمینه محیط زیست طبیعی و انسانی است (۱۰) که یکی از اهداف آن ایجاد رابطه‌ی معنوی با طبیعت و محیط زیست انسانی و بهبود ضمانت اجرای قواعد شناسایی شده در زمینه محیط زیست طبیعی و انسانی در وجدان انسان‌هاست (۱۱ و ۱۲)

اخلاق زیست محیطی شاخه نسبتاً جدیدی از علم اخلاق است و در خصوص روابط اخلاقی بین انسان‌ها و دنیای پیرامون آن‌ها سوال می‌کند. یکی از مهم‌ترین پرسش‌های مطروحه در این شاخه از علم این است که آیا ارزش محیط زیست طبیعی به خاطر منافعی است که برای انسان‌ها دارند، یا آنکه محیط زیست دست کم از برخی جهات واجد ارزشی است که متعالی و ذاتی و فارغ از منافع انسان‌ها است؟ پرسش دوم این است که انسان در خصوص ارتباط با سایر اجزای طبیعت چگونه باید بیندیشد؟

در این شاخه از علم، سوالات دیگری از این قبیل پاسخ داده می‌شود: آیا انسان وظایف یا مسئولیت‌هایی در برابر انواع دیگر موجودات یا به طور کلی در برابر طبیعت دارد؟ آیا اصول اخلاقی تعیین می‌کنند که انسان چگونه از منابع و محیط زیست اطراف بهره ببرد؟ اگر این طور است اساس این اصول چیست و چه فرقی با اصول حاکم بر روابط انسان با دیگر انسان‌ها دارد؟ مسئولیت‌های انسان نسبت به طبیعت، چگونه با ارزش‌ها و علایق بشری در تضاد می‌افتد؟ آیا این علایق یا ارزش‌ها با سایر علایق انسان در تضاد است؟

برای پاسخ به این سوال‌ها اخلاق زیست محیطی شکل گرفت و برای دستیابی به ضمانت اجرایی و برای اینکه دولتها نسبت به اجرای اخلاق زیست محیطی متعهد شوند، کنوانسیون بین‌المللی اخلاق زیست محیطی مقررات کلی را وضع نموده است. یکی از حوزه‌های محیط زیستی که به طور خاص مورد توجه قرار گرفته است محیط زیست دریایی است که کنوانسیون حقوق دریاها مقرراتی را برای حفاظت از اخلاق زیست محیطی در این حیطه وضع نموده است و اخلاق زیست محیطی را در رابطه با حقوق دریاها مورد توجه قرار داده است.

متفاوت می‌شود و بیشتر به اقدامات قانونگذاری و نظارتی معطوف می‌شود و در حوزه اجرا نیز عموماً نقش دولت به صورت اطلاع رسانی، تبادل اطلاعات، ارایه کمک‌های فنی و همکاری با سایر بازیگران تغییر می‌کند.

برای نمونه این مساله را می‌توان در رابطه با حمل و نقل مواد خطرناک مورد توجه قرار داد. در صورتی که حمل و نقل مواد خطرناک توسط دولت انجام گیرد، مخاطب هر سه مرحله قانونگذاری، اجرا و نظارت قضایی نهادهای دولتی هستند؛ ولی در صورتی که حمل و نقل از طریق متصدی بخش خصوصی انجام می‌گیرد، نقش دولت بیشتر به رویکرد قانون گذاری و نظارتی نزدیک می‌شود.

با توجه به آنچه گفته شد و اهمیت نقش دولت‌ها و تعهدات آنها در قبال محیط زیست، در این مقاله نگارندگان به واکاوی مسئولیت دولت‌ها در قبال آلودگی‌های محیط زیست دریایی با تأکید بر آموزه‌های اخلاق زیست محیطی خواهند پرداخت.

مفهوم و فلسفه اخلاق زیست محیطی

از آن جا که اخلاق زیست محیطی^۱ از علوم کاربردی محسوب می‌گردد، لازم است قبل از مفهوم اخلاق زیست محیطی دایره شمول قدری وسعت داده شود و از تعریف اخلاق کاربردی^۲ که از عمومیت بیشتری برخوردار است شروع نمود. اخلاق کاربردی عبارت است از «بکار بستن نظریات اخلاقی در مورد مسائل اخلاقی با هدف حل آن مسائل» (۱) و (۲). از آن جا که دامنه مسائل اخلاقی در دنیای معاصر گسترده تر از گذشته است و مسائل اخلاقی نوین و متنوعی در حوزه‌های مختلف فعالیت بشر مطرح می‌شود بنابراین علم اخلاق شکل گرفته که شاخه‌های این دانش نیز گسترده و متنوع می‌باشد. دکتر فرهود در مقاله خود زمینه‌های متعددی را برای علم اخلاق برشمرده که در جدول ۱ ارایه شده است (۳ و ۴).

علم اخلاق^۳ به عنوان شاخه‌ای از فلسفه با «اخلاقیات» و «ارزش‌ها»^۴ سر و کار دارد. «اخلاقیات» یعنی تمیز بین حق و باطل و «ارزش‌ها»، ارزیابی نهایی افعال یا امور هستند. علم اخلاق روابط، قوانین، اصول یا کدهایی را که در رفتارهای معین مورد نیاز است یا منع می‌شود را ارزیابی می‌کند (۵ و ۶). بررسی صفات پسندیده^۵ و چگونگی اکتساب آنها و صفات ناپسند و چگونگی اجتناب از آنها و (در صورت ابتلاء) چگونگی خلاصی از آنها مربوط به علم اخلاق است. همچنین بررسی کارها و رفتارهای اختیاری^۶ پسندیده و ناپسند و چگونگی انجام کارها و رفتارهای پسندیده و ترک کارها و رفتارهای ناپسند نیز مربوط به علم اخلاق می‌باشد. برخی از اندیشمندان با تأثیرپذیری از فیلسوفان تجربی

جدول ۱: زمینه‌های اخلاق (۳)

شاخه	گروه	شاخه	گروه
اخلاق در ژنتیک	علوم پزشکی و زیستی	آموزش و گسترش اخلاق	علوم اجتماعی
اخلاق در پزشکی سنتی		اخلاق در آموزش	
اخلاق در مدیریت بهداشتی		اخلاق در خانواده	
اخلاق پرستاری		اخلاق در مدرسه	

اخلاق در آموزش استثنایی		اخلاق دانشگاهی	
اخلاق و بیماری‌های عفونی و واگیردار		اخلاق در جامعه (اخلاق اجتماعی)	
اخلاق و بهداشت روان		اخلاق و رفتارهای اجتماعی	
اخلاق در ورزش		اخلاق جنسی	
اخلاق و صنایع غذایی		اخلاق و حقوق بشر	
اخلاق و صنایع دارویی		اخلاق و حقوق کودکان	
اخلاق و حقوق جانوران		اخلاق و حقوق جوانان	
اخلاق در زمینه مرگ		اخلاق و حقوق زنان	
اخلاق در علم و فناوری	علوم فنی - مهندسی	اخلاق و حقوق سالمندان	
اخلاق در فناوری اطلاعات و رایانه		اخلاق در اطلاع رسانی	
اخلاق در پژوهش		اخلاق و رسانه‌ها	
اخلاق در مهندسی		اخلاق در نگارش و نشر	
اخلاق در صنعت		اخلاق حرفه‌ای	
اخلاق در توسعه پایدار		اخلاق و نژادها	
اخلاق در فناوری نانو		اخلاق در برنامه ریزی و مدیریت	
اخلاق در انرژی و فناوری هسته‌ای		اخلاق در تاریخ نگاری	
اخلاق زیست محیطی		اخلاق و هنر	
اخلاق در مصرف و مدیریت آب		اخلاق و تمدن	
اخلاق و آلودگی هوا		اخلاق و باستان شناسی	
اخلاق و آلودگی صوتی		اخلاق و قانون	
اخلاق و مدیریت زباله		اخلاق در حکمرانی	
اخلاق و منابع طبیعی	اخلاق و سیاست		
اخلاق و مدیریت معادن	اخلاق و پلیس		
اخلاق و مدیریت بلایا	اخلاق در نظامی گری و جنگ		
اخلاق و کشاورزی	اخلاق در عدالت و قضا		
اخلاق و جنگل داری	اخلاق در تفریحات و سرگرمی‌ها		
اخلاق و شهرداری	اخلاق در گوناگونی فرهنگ‌ها		
اخلاق در هوا و فضا	اخلاق و مهاجرت		
اخلاق در بازرگانی و تجارت	علوم فلسفی	تاریخچه اخلاق	
اخلاق در تبلیغات		اخلاق در اندرزنامه‌ها	
اخلاق در جهانی شدن		اخلاق در ادبیات	
اخلاق و توزیع درآمد		فلسفه اخلاق	
اخلاق و سرمایه اجتماعی		اخلاق در دین	
اخلاق و بیمه		اخلاق زیستی	
اخلاق و بانکداری		اخلاق پزشکی	
		اخلاق در ژنتیک پزشکی	

توان به عنوان عملی‌ترین ابزارهای ممکن در نظر گرفت کنوانسیون شاخص یکسانی را برای همگی اعضا در نظر نگرفته، بلکه انتخاب آن را به صلاحدید کشورها و با توجه به ظرفیت آن‌ها، واگذار نموده است. با این وجود، نظر به اینکه این مساله می‌تواند باعث شود تا طیف ناهمگونی از اقدامات را بسته به صلاحدید و توانایی متفاوت کشورها شکل بگیرد، در ادامه از دولت‌ها خواسته شده است تا جهت یکنواختی سیاست‌هایشان در این راستا تلاش نمایند.

مقررات کلی کنوانسیون حقوق دریاهای^۹ در راستای تحقق اخلاق زیست محیطی

چهارچوب کلی ای که کنوانسیون در ترسیم تعهدات اعضا مقرر می‌دارد پیش از هر چیز چند مقدره اساسی را در برمی‌گیرد.

اعمال شاخص‌های متفاوت^{۱۰}: نخستین مساله‌ای که در تنظیم سطح اقدامات ضروری دولت‌ها در قبال محیط زیست به چشم می‌خورد این است که در اقدامات ضروری اتخاذی اعضا باید از عملی‌ترین وسایل ممکن استفاده شود. البته در تعیین اینکه چه ابزارهایی را می

اجتناب از صدمه^{۱۱}: دولت‌ها موظفند «کلیه اقدامات ضروری را به عمل آورند تا فعالیت‌هایی که در حوزه صلاحیت یا کنترل آن‌ها قرار دارد به گونه‌ای انجام گیرد که موجب هیچ صدمه‌ای به سایر کشورها و محیط زیست نشود» (۱۳). بنابراین اعضا نه تنها نسبت به یکدیگر در قبال صدمات ناشی از آلودگی مسؤول هستند بلکه در قبال صدمات وارده به محیط زیست نیز متعهد می‌باشند. لذا این تعهد کلیه اقدامات، اشخاص یا، کشتی‌ها و تجهیزات است که تحت صلاحیت کشور عضو قرار دارند را شامل می‌شود. دولت‌ها موظفند تا نه تنها اقدامات ضروری را نسبت به فعالیت‌های ارکان دولتی اتخاذ نمایند، بلکه بخش خصوصی و یا هر شخصی که دولت طبق قراردادی تمام یا بخشی از حقوق و امتیازات خود را در اختیار آن قرار می‌دهد را نیز شامل می‌شود. با این وجود همیشه امکان پیشگیری از حوادث وجود ندارد. ممکن است چه در نتیجه فعالیت‌های مذکور و چه در نتیجه یک حادثه صدمه آلودگی منتشر شود. در چنین حالتی دولت‌های عضو موظفند تا «کلیه اقدامات ضروری را برای اینکه آلودگی یا صدمه ناشی از آن به ورای منطقه‌ای که حقوق حاکمیتی خود را مطابق با این کنوانسیون اعمال می‌نمایند گسترش نیابد». بدین معنی که «دولت‌ها موظفند به گونه‌ای عمل نمایند که این صدمات و آلودگی، چه بطور مستقیم و چه غیر مستقیم، از منطقه‌ای به منطقه دیگر منتقل نشده و یا از نوعی به نوع دیگر نیز تغییر نیابد» (۱۳)

عدم مداخله^{۱۲}: هر چند اصول کلی مندرج در کنوانسیون اتخاذ اقدامات لازم را هم به صورت فردی و هم به صورت جمعی پیش بینی نموده است، از اعضا می‌خواهد در اتخاذ این اقدامات به گونه‌ای عمل نمایند که از مداخلات غیر قابل توجیه هم در فعالیت‌های سایر اعضا که در راستای اجرای حقوق است، و هم در تعقیب وظایف آن‌ها بر اساس این کنوانسیون اجتناب شود. این موضوع که در بند ۴ ماده ۱۹۴ مورد توجه قرار گرفته است از چند لحاظ حائز توجه است. نخست اینکه در رابطه با حقوق و وظایف طرفین متن ماده هیچ گونه اشاره‌ای به مناطق مختلف دریای نموده است. بنابراین ممکن است تعارضی که کنوانسیون سعی داشته حل نماید در هر یک از این مناطق، به عنوان مثال در دریای سرزمینی یا منطقه فلات قاره و یا حتی در دریای آزاد که هر دو کشور در آن از حقوق و وظایفی برخوردارند رخ دهد (۱۴). هر چند در رابطه با تداخل میان وظیفه یک دولت به مقابله با آلودگی و حقوق سایرین ممکن است تعارضی پیش بیاید، و این ماده سعی در حل آن نموده است؛ سؤال این در رابطه با وظایف آنها چگونه چنین مساله‌ای قابل تصور است؟ به خصوص که خود کنوانسیون همکاری، هماهنگی و اقدامات جمعی را نیز پیش بینی نموده است. از سوی دیگر در چنین چه شاخصی را می‌توان به عنوان مداخلات غیرقابل توجیه از قابل توجیه در نظر گرفت و مرجع تشخیص آن کدام است؟ آیا این موضوع به اختیار دولت مذکور سپرده شده است یا باید همانند هر مساله مربوط به بروز اختلاف و تفسیر کنوانسیون به مراجع حل اختلاف متوسل شد؟ نظر به آثاری که آلودگی‌های زیست محیطی ممکن است

بر جای گذارند به نظر می‌رسد هر دو جواب به نتایج ناخوشایندی منجر خواهد شد. در هر حال تنها اثر مفیدی که از این بند می‌توان استخراج نمود تلاش کنوانسیون به ایجاد توازن میان حقوق طرفین و ممنوعیت مداخلات ناموجه در حقوق سایرین است.

تعهدات فردی و جمعی اعضا از نظر کنوانسیون حقوق دریاها

الف) تعهدات فردی: کنوانسیون حقوق دریاها به منظور اجرای تعهد به حمایت و حفاظت از محیط زیست هر یک از دولت‌های عضو را متعهد به اتخاذ اقداماتی از قبیل قانونگذاری، اطلاع رسانی، نظارت، گزارش دهی، اجرای قوانین و سایر اقدامات مناسب برای حفاظت از محیط زیست دریایی می‌نماید که در این قسمت مورد بررسی قرار می‌گیرند.

- **قانونگذاری^{۱۳}:** قسمت پنجم از بخش دوازدهم کنوانسیون حقوق دریاها به تعهدات دولتهای عضو در رابطه با قواعد بین المللی و قانونگذاری داخلی اختصاص یافته است. نظر به اینکه تعهدات دولتها برای مقابله با آلودگی دریایی آلودگیهای ناشی از منابع خشکی، فعالیت‌های بستر دریا اعم از مناطق تحت صلاحیت دولتها و منطقه، تخلیه مواد زائد در دریا، کشتی‌ها و اتمسفر را شامل می‌گردد، بند اول موادی از کنوانسیون حقوق دریاها که هر یک از این منابع آلودگی را مورد توجه قرار داده است، بطور مشابه، دولتهای عضو را ملزم کرده می‌کند تا «قوانین و مقرراتی را برای پیشگیری، کاهش و کنترل آلودگی محیط زیست دریایی اتخاذ نمایند». (۱۵)

علاوه بر اتخاذ قوانین و مقررات، دولتها به عنوان یک اقدام تکمیلی، موظفند تا «سایر اقداماتی که ممکن است ضروری باشند ... را نیز اتخاذ نمایند». حال این سوال پیش می‌آید که معیار مؤثر بودن این قوانین و مقررات چیست؟ کنوانسیون برای اطمینان برای اینکه اقدامات دولتها بطور مؤثری حفاظت از محیط زیست را برآورد آن‌ها را ملزم می‌نماید «تا چنین قوانین، مقررات و اقداماتی، از قواعد، استانداردها و رویه و عملکردهای مورد تقاضای بین المللی کمتر مؤثر نباشد. بدین ترتیب از یک سو اقدامات اتخاذی دولتها باید این حداقل را برآورده سازد و بنابراین کنوانسیون حداقل اثر بخشی این قواعد را مشخص می‌نماید؛ و از سوی دیگر سطح این حداقل مورد انتظار را به قواعد مندرج در کنوانسیون حقوق دریاها محدود نمی‌نماید. بلکه از دولتها می‌خواهد تا شاخص اثر بخشی قواعد اتخاذی خود را قواعد و استانداردها و نیز رویه‌های بین المللی قرار دهند، و بدین ترتیب برای ان معیاری در حال تحول را پیش بینی می‌نماید. به عبارت دیگر نظر به تحول و تکامل حقوق بین الملل محیط زیست و نیز حقوق بین الملل مربوط به دریاها، از طریق IOM و دیگر نهادهای بین المللی با مرور زمان، حداقل آستانه مورد انتظار از این قوانین نیز دچار تحول شده، دولتها موظف خواهند بود تا قوانین و مقررات خود را متناسب با این تحولات هماهنگ نمایند. در جهت برآورده شدن چنین تحولاتی در حقوق بین الملل کنوانسیون از

از استفاده از تکنولوژی، ورود عمدی یا اتفاقی گونه‌های جدید و بیگانه به یک محیط زیست دریایی که می‌تواند باعث تغییرات مضر و چشمگیری به آن محیط زیست دریایی شود، می‌باشد» (۱۵). بنابراین در مواردی که دولتی به استفاده از تکنولوژی‌های دریایی می‌پردازد ورود گونه‌های دریایی جدید از منطقه‌ای به منطقه دیگر نیز یکی از مواردی است که باید مدنظر قرار گیرد. این مساله بخصوص در استفاده از توازن آب مصداق پیدا می‌کند که باعث می‌شود میکرو اورگانسیم‌های یک منطقه دریایی همراه با کشتی‌های باربری از منطقه‌ای به منطقه دیگر جابجا شده باعث بهم ریختن اکوسیستم آن منطقه شود. بنابراین در چنین مواردی دولت‌ها باید سعی نمایند تا راه‌حلهایی را پیش‌بینی و اجرایی نمایند که میزان انتقال این اورگانسیم‌ها را به حداقل برسانند. نظر به اینکه احتمالاً انتقال این اورگانسیم‌ها غیر قابل اجتناب می‌نماید، تعهد دولت‌ها در این خصوص دارای یک قید شده است و آن شامل مواردی می‌شود که باعث تغییرات خطرناک و چشم‌گیر شوند. با این وجود این تعهد نه تنها تغییرات عمدی، بلکه تغییرات اتفاقی را نیز شامل می‌شود. برخی از مهم‌ترین اقدامات اجرایی دولت‌ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: اعمال اجرایی دولت‌ها (۱۶)

سطوح	توضیحات
انتقال تکنولوژی	بدهی است با توجه به تفاوت توانایی دولت‌ها به لحاظ سطح توسعه آنها نمی‌توان انتظار داشت تا همگی آنها توانایی انجام چنین تعهداتی را داشته باشند. لذا ارتقای سطح توانایی دولت‌ها یک پیش شرط ضروری برای برآورده شدن این تعهدات خواهد بود. به همین منظور کنوانسیون نیز این موضوع را از نظر دور نداشته دولت‌ها را ملزم می‌نماید تا چه بطور مستقیم یا از طریق یک سازمان بین‌المللی، کمک‌های علمی، آموزشی، فنی و سایر کمک‌های لازم را به کشورهای درحال توسعه ارائه نمایند. این تعهد شامل ارتقای برنامه‌های کمک‌های مذکور از طرق مختلف، شامل: آموزش پرسنل، سهیل مشارکت در برنامه‌های بین‌المللی، فراهم سازی تجهیزات و تسهیلات ضروری، افزایش ظرفیت‌های کارخانه‌ها و تجهیزات، مشاوره و توسعه تحقیقات و نظارت و برنامه‌های آموزشی و فراهم آوردن کمک‌های مناسب برای به حداقل رساندن اثر آلودگی‌های جدی، و فراهم سازی ارزیابی‌های زیست محیطی می‌شود. همین‌طور «دولت‌ها موظفند تا حد امکان با روش‌های علمی شناخته شده خطرات یا آثار آلودگی‌های دریایی را بررسی، اندازه‌گیری، ارزیابی و تجزیه و تحلیل نمایند».
اقدامات دولت ساحلی	از جمله اختیارات کشور ساحلی اعمال قوانینی است که این کنوانسیون چه به عنوان حقوق و یا به عنوان تعهد در حوزه صلاحیت دولت ساحلی قرار داده است. تعهدات زیست محیطی دولت ساحلی نیز در این مجموعه قرار می‌گیرد. بر اساس ماده ۲۲۰ «دولت ساحلی می‌تواند در رابطه با کشتی‌هایی که داوطلبانه وارد حوزه صلاحیت آن می‌شوند رسیدگی‌های قضایی را در رابطه با نقض‌های ادعایی قوانین و مقررات فوق‌الذکر به عمل آورد». در اعمال این تعهدات چند نکته حائز اهمیت است. نخست اینکه اعمال این اقدامات به اختیار و نه وظیفه دولت ساحلی است. به عبارت دیگر وفق این ماده ساحلی می‌تواند به چنین اقدامی متوسل شود و هیچ‌گونه تعهدی بر آنها بار نشده است. در حالی که به نظر نمی‌رسد دولت ساحلی تنها ذنب‌عق مقابل با چنین آسیب‌هایی باشد، بلکه بهتر این بود که برای دولت ساحلی بواسطه ارتباط مستقیم و بیشتری که با آلودگی محیط زیست دریایی در چنین مواردی دارد یک وظیفه اولیه و برای سایرین وظیفه تکمیلی پیش‌بینی می‌شد. تنظیم این ماده به صورت کنونی به نظر می‌رسد در تعارض با تعهد «به اتخاذ سایر اقدامات ضروری برای پیشگیری، کاهش و کنترل آلودگی دریایی» مندرج در بندهای دوم مواد مربوط به اجرای اقدامات مقتضی بر اساس منشأ آلودگی، مندرج بخش ۵ باشد. نکته دیگر اینکه این تعهد تنها در رابطه با کشتی‌هایی اعمال می‌شود که داوطلبانه وارد مناطق دریایی تحت صلاحیت کشور ساحلی شده باشند. در مواردی که دلایل روشنی وجود داشته باشد که کشتی در حال دریانوردی در دریای سرزمینی، در طور عبور بی‌ضرر، قوانین مذکور را نقض کرده است، کشور ساحلی می‌تواند به بازرسی فیزیکی کشتی که مرتبط با نقض باشد پرداخته، در صورت وجود دلایل توجیه‌کننده، وارد رسیدگی قضایی شود. در صورتی چنین نقضی در منطقه انحصاری اقتصادی رخ دهد کشور مذکور تنها می‌تواند کشتی را ملزم نماید تا اطلاعاتی را در رابطه با هویت خود، محل ثبت، آخرین و منطقه بعدی عزیمت و سایر اطلاعات ضروری مربوط به اینکه آیا نقضی صورت گرفته است یا خیر را در اختیار کشور ساحلی قرار دهد. البته تحت شرایطی دولت ساحلی می‌تواند به اقدامات اتخاذی در رابطه با نقض قوانین آلودگی دریایی در دریای سرزمینی نیز متوسل شود. برای این منظور علاوه بر نقض مذکور شرایط دیگری نیز نیاز است که عبارتند از: نقض مذکور نتیجه تخلفی اساسی باشد که یا منجر به آلودگی فاحش محیط زیست دریایی گردد یا تهدیدی جدی نسبت به آن به همراه داشته باشد. کشتی مذکور از ارائه اطلاعات خودداری نماید، یا اطلاعات ارسالی بطور آشکاری در تعارض با وضعیت عملی آن باشد و یا اینکه اوضاع و احوال چنین بازرسی را توجیه نماید. در صورتیکه اقدام مذکور باعث ایراد صدمه جدی به

<p>مناطق تحت صلاحیت یا مناقع دولت ساحلی، یا هر گونه منبع آن کشور وارد نماید و شرایط بازرسی کشتی را توجیه نماید بدون نیاز به پیش شرط عدم پیروزی از ارائه اطلاعات فوق الذکر می تواند به اتخاذ همان اقدامات قضایی بپردازد.</p>	
<p>ماده ۲۱۷ کنوانسیون دولتها را موظف می کند تا اقدامات مذکور را نسبت به دولتها اجرا نمایند. کلیه تعهدات مربوط به قانونگذاری باید نسبت به کلیه کشتی هایی که یا به واسطه ثبت در کشوری و یا بواسطه اهتزاز پرچم آن کشور تحت اقتدار آن دولت قرار دارند، اجرا شود، به عنوان یک تضمین در اجرای این تعهد، دولتها موظفند وضعیت کشتی را به لحاظ قابلیت کشتی رانی متناسب با استانداردها و قواعد بین المللی مورد بررسی قرار دهند. کنوانسیون به عنوان یک تضمین از دولتها اتخاذ اقدامات مناسبی را جهت ممنوعیت کشتیرانی کشتی های را تا زمان مطابقت با این استانداردها خواستار است به همین منظور برخورداری از گواهینامه سلامت کشتی بر اساس قواعد مذکور از جمله الزاماتی است که کشتی ها باید از آن برخوردار باشند. کشور صاحب پرچم می تواند برخورداری واقعی از استانداردهای مندرج در این گواهینامه ها را به طور دوره ای مورد بازرسی قرار دهد. کنوانسیون همین طور برای این گواهینامه اثری برابر با آنچه در کشور صادر کننده آن، به عنوان مدرکی بر وضعیت کشتی، برایش قائل گردیده، را در کشورهای دیگر پیش بینی نموده است. اگر کشتی قواعد مربوط به استانداردهای ایمنی مورد نظر را نقض کرده باشد، کشور صاحب پرچم، فارغ از جایی که این نقض اتفاق افتاده است، می تواند تحقیقات فوری را انجام داده و در صورتی که مناسب تشخیص دهد، اقدامات قضایی را بر علیه آن معمول دارد. در این راستا کشور صاحب پرچم می تواند از هر کشوری که همکاری آن می تواند مفید باشد درخواست کمک نماید. دولتهای مورد درخواست نیز در مقابل موظفند تا برای برآورده شدن درخواست های مناسب کشور مذکور تلاش نمایند. همین طور در نقطه مقابل در صورتی که کشوری مدعی نقض این مقررات توسط کشتی کشوری شود می تواند طی یک تقاضای کتبی، تحقیق در رابطه با نقض های ارتكابی را از کشور صاحب پرچم خواستار گردد. در چنین مواردی بر عهده کشور مذکور است تا نسبت به ادعاهای نقض های ادعایی مذکور تحقیق نموده، اگر دلایل را برای رسیدگی قضایی قانع کننده یافت، چنین اقدامی را به عمل آورد. به جهت اطمینان کشورهای مدعی از اتخاذ اقدامات مقتضی، دولت صاحب پرچم موظف است فوراً آن ها را از اقدامات اتخاذی و نتیجه آن مطلع نماید. در اتخاذ اقدامات مقتضی برای اجرای این مقررات نسبت به کشتی های خارجی دولت ها موظفند محدودیت هایی را نیز در نظر بگیرند. ماده ۲۲۵ به عنوان یک راهنمای کلی مشخص می کند که اقدامات اتخاذی نباید امنیت دریانوردی کشتی خارجی را به خطر انداخته یا به شکل دیگری هر گونه صدمه ای به کشتی وارد نماید یا محیط زیست دریایی را در معرض خطر غیر معقولی قرار دهد. هر گونه اجرای این حقوق و وظایف باید بدون هیچگونه تبعیض قانونی و عملی علیه کشتی های هر کشور دیگر انجام گیرد. به منظور اطمینان از پیروی صحیح از چهارچوب تمهیدی کشورها، کنوانسیون حقوق دریاهای دولت ساحلی را ملزم می نماید که بلافاصله کشور صاحب پرچم یا هر کشور دیگر مرتبط با کشتی را از اقدامات اتخاذی مطلع نماید. البته در رابطه با اقدامات مربوط به دریای سرزمینی این تعهد تنها به اطلاع رسانی در حوزه رسیدگی های قضایی محدود می شود. کنوانسیون حقوق دریاهای به منظور حفظ توازن میان حقوق طرفین مسئولیت کشور ساحلی را نسبت به صدمات و خسارات قابل انتساب به آنها که ناشی از اقدامات اتخاذی بر اساس بخش ۶ است را نیز پیش بینی نموده است. این مسئولیت زمانی قابل پیش بینی است که یا غیر قانونی باشد و یا از آنچه به توجه به اطلاعات در دسترس به طور معقول می بایست انجام گیرد فراتر رود. به عبارت دیگر دولتها تحت دو وضعیت می توانند مسئول قلمداد شوند. نخست وقتی که به اقداماتی متوسل شوند که غیر قانونی باشد. در این حالت به نظر می رسد باید واژه غیر قانونی را در معنای موسع آن، یعنی کلیه قواعد و مقررات داخلی یا بین المللی در نظر گرفت. بدین ترتیب در صورتیکه دولتی در تنظیم مقررات مربوط به قانونگذاری خود در حوزه مبارزه با آلودگی دریایی قصور ورزیده باشد خلاء ناشی از فقدان قانون مناسب داخلی یا توسل به قوانین بین پر خواهد شد. دوم مورد اعمال موجد مسئولیت زمانی است که دولت ساحلی دست به اقداماتی بزند که با توجه به اطلاعات در دسترس از آنچه بطور معقول باید به آن متوسل می شد فراتر رود.</p>	<p>اقدامات دولت صاحب پرچم</p>

ب) اقدامات جمعی

علاوه بر تعهد به اتخاذ اقدامات فرعی دولتهای عضو کنوانسیون موظف هستند تا اقداماتی جمعی را نیز برای حفاظت از محیط زیست به عمل آورند. مهمترین این اقدامات را می توان در تنظیم مقررات و قوانین بین المللی، هماهنگ کردن اقدامات اتخاذی خود با یکدیگر و نظارت و ارزیابی منابع آلودگی خلاصه نمود.

- **تنظیم مقررات بین المللی:** اولین و شاید مهمترین اقدام جمعی که از دولتها جهت اثربخشی هر چه بیشتر تعهدات مربوط به حمایت و حفاظت از محیط زیست دریایی انتظار می رود اتخاذ استانداردهای مناسب و متناسب به وضعیت های جدید است. نظر به اینکه اولین تعهد فردی دولتها (تعهد به قانونگذاری) باید بر اساس استانداردهای و قواعد ونیز آیین ها و رویه های بین المللی سنجیده شود، کنوانسیون از دولتها می خواهد تا به تقویت این شاخص های

ارزیابی نیز بپردازند. نظر به اینکه اقدامات دولتها اعم از قانونگذاری در عرصه داخلی و اجرای قوانین باید مطابق با استانداردهای بین المللی بوده و نباید نسبت به این قواعد بین المللی کمتر مؤثر باشند. به همین منظور «دولت های عضو موظفند، به ویژه از طریق سازمانهای بین المللی صالح یا کنفرانس های دیپلماتیک، قواعد، استانداردها و آیین ها و رویه های بین المللی و منطقه ای را برای پیشگیری، کاهش و کنترل آلودگی محیط زیست دریایی اتخاذ نموده و در صورت لزوم هر چند وقت به چند وقت نیز آنرا مورد بازبینی قرار دهند. تعهد اخیر به صورت یک بند جداگانه در موادی از کنوانسیون که تعهدات دولتها را نسبت به آلودگی های ناشی از منابع گوناگون فوق الذکر را تنظیم نموده اند، مندرج گردیده است (۱۵).

- **هماهنگ سازی^{۱۴} اقدامات اتخاذی:** یکی از مهم ترین اقداماتی که در جهت اجرای هر چه مؤثرتر این تمهیدات مفید فایده

توجه داشته و در این حوزه با توجه به منابع آلاینده دریایی به تصویب رسیده و مقررات لازم در این حوزه را ارایه نموده است. بر اساس این کنوانسیون دولت‌ها متعهد و ملزم می‌باشد تا در جهت حفاظت و حمایت از محیط زیست دریایی و گونه‌های دریایی اقدامات مقتضی را اتخاذ نمایند. علاوه بر آن حقوق بین‌الملل عرفی نیز تعهد دولت‌ها به حفاظت، حمایت و جلوگیری از آلودگی محیط زیست دریایی را مورد تأکید قرار داده است.

به طور کلی فعالیت‌های صنعتی به ویژه صنعت نفت و پیشرفت آن موجب برهم زدن نظام محیط زیست دریایی شده و تعادل و نظام اکولوژیک محیط زیست دریایی شده است. اگرچه آلودگی‌های مختلف باعث بروز خسارات به منابع آبی و حتی انهدام آنها می‌شوند، اما پایش طبیعی قادر است تا حدودی تأثیرات سوء آلودگی‌ها را کاهش دهد. جهت کاهش و رفع اثرات آلودگی بر روی آب‌ها نخستین و بهترین راه حل، پیشگیری از وقوع آلودگی است که با شناخت منابع آلودگی و اقدامات پیشگیرانه و ارائه برنامه‌ها و اجرای قدرتمند قوانین و اصول ایمنی می‌توان از وقوع آلودگی تا حد زیادی جلوگیری کرد. یکی از مهم‌ترین برنامه‌های پیشگیرانه توجه به اخلاق زیست محیطی و اجرای مناسب مقررات مطرح شده در کنوانسیون حقوق دریاهای است.

اما چنانچه پیشگیری موفقیت آمیز نبود و در زمان وقوع آلودگی وجود مدیریتی صحیح برای اتخاذ تصمیمات عاجل و انجام اقدامات لازم و فوری و انتخاب روش مناسب جهت کاهش و رفع آلودگی و در نتیجه کاهش خسارات بسیار ضروری است، در چنین شرایطی وجود افراد با تجربه و کار آموزده که در کوتاه‌ترین زمان قادر به انجام اقدامات اساسی و عملیات مناسب باشند مورد نیاز است. در گردد و همراه با دستورالعمل‌های کاربردی، استانداردهای توصیه شده توسط خود سازمان، دولت‌های انجمن‌های تخصصی و سازمان‌های دریایی است. آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از چنین حوادثی امکان دارد از قلمرو دریای سرزمینی کشوری به کشور دیگری منتقل شده و خساراتی به اشخاص و محیط زیست آن کشور وارد سازد. در نتیجه دولت‌ها نباید برای بهره مند شدن از سود اقتصادی، از حاکمیت، تفسیری ارائه کنند که مخالف اصول حقوق بین‌الملل و اصول اخلاق زیست محیطی و به قیمت آسیب به محیط زیست باشد. لذا در طول تاریخ شکل‌گیری حقوق بین‌الملل اصل تکلیف دولت‌ها به جلوگیری از آلودگی‌های فرامرزی که ناشی از فعالیتهای اقتصادی آنهاست در اسناد و آرای بین‌المللی شناخته شده است و هم اکنون می‌توان گفت این اصل به صورت عرف بین‌المللی در آمده است.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

به نظر می‌رسد اتخاذ قوانین و اقدامات هماهنگ از سوی کشورهای عضو است. در این رابطه این نکته برجسته به چشم می‌خورد که برخلاف تعهد به هماهنگ سازی قوانین و مقررات کشورها که به طور مورد توجه کنوانسیون بوده است، این امکان چندان وجود ندارد و تنها امکان اتخاذ استانداردهای مشترکی از سوی کشورها در جهت هماهنگ سازی پیش بینی شده است. این مساله می‌تواند منجر به اتخاذ استانداردهای متفاوتی گردیده و حتی می‌تواند تحت تأثیر مسائل سیاسی یا سطح تکنولوژی کشورها قرار گرفته و از هدف اصلی کنوانسیون منحرف شود. بهتر این بود که در چنین موردی نیز همان تعهد به سعی در هماهنگ سازی میان قوانین و مقررات کشورها پیش بینی می‌شد.

● **نظارت و ارزیابی**^{۱۰}: از جمله دیگر اقداماتی که دولت‌ها موظف به اتخاذ آن هستند نظارت بر خطرات و آثاری است که آلودگی‌ها بر محیط زیست دریایی بر جای می‌گذارند. کشورهای عضو تعهدی جمعی بر عهده دارند تا تلاش نمایند چه بطور مستقیم و چه از طریق یک سازمان بین‌المللی صالح تا حدی که عملی است و با استفاده از روش‌های عملی شناخته شده خطرات و آثار آلودگی‌ها بر محیط زیست را بررسی، اندازه‌گیری، ارزیابی و تجزیه و تحلیل بپردازد. در این میان تحت نظارت قرار دادن آثار هر گونه فعالیتی برای تعیین اینکه آیا احتمال آلودگی محیط زیست از سوی آن وجود دارد اهمیت فراوان دارد. حاصل این بررسی به دو صورت مورد استفاده قرار خواهد گرفت. یکی انتشار اطلاعات بدست آمده از این تحقیقات که می‌تواند مورد استفاده سایر کشورها نیز در راستای حفاظت از محیط زیست دریایی قرار گیرد، و همین‌طور در جهت استاندارد سازی یا توسعه حقوق بین‌الملل محیط زیست دریایی مفید واقع گردد. دیگری مقابله با آلودگی‌های بالقوه است (۱۵)

نتیجه گیری

نقش مهم اخلاق و فلسفه زیست محیطی در جهان امروز قابل تردید نیست. در ایران در نظر نگرفتن مسائل زیربنایی محیط زیست مانند اخلاق و فلسفه زیست محیطی، باعث ضررهای جبران ناپذیری شده است. اما موضوع مهم این است که جامعه ما با توجه به این که جامعه-ای در حال توسعه محسوب می‌شود، و از طرف دیگر یک جامعه دینی (معتقد به دین مبین اسلام) است قطعاً نمی‌تواند مقلدانه شیوه‌ای که غربیان و یا شرقی‌ها در این خصوص به کار برده‌اند و برایشان نتیجه بخش بوده برگردد. در این میان کارشناسان و متخصصان می‌بایست در فکر راه‌حل‌های ویژه و جامع باشند و از تجارب دیگران به نحو مفید بهره بگیرند.

محیط زیست دریاهای از جدی‌ترین بحث‌های پیش روی جامعه جهانی است. یکی از راه‌های پیشگیرانه جهت جلوگیری از آلودگی دریاهای تصویب کنوانسیون‌های بین‌المللی در این زمینه می‌باشد. در این میان کنوانسیون حقوق دریاهای بیش از هر سند بین‌المللی دیگری به این مقوله

واژه نامه

اخلاق زیست محیطی
 اخلاق کاربردی
 علم اخلاق
 ارزش‌ها
 صفات پسندیده
 رفتارهای اختیاری
 مکاتب رفتارگرا
 گزاره‌های اخلاقی
 کنوانسیون حقوق دریاها
 شاخص‌های متفاوت
 اجتناب از صدمه
 عدم مداخله
 قانون‌گذاری
 هماهنگ‌سازی
 نظارت و ارزیابی

6. Ameli M. (2014). Semantics of ethics and ethics. Tehran: 4th Conference on Ethics and Habits of Life. (In Persian).
7. Shomali M. (2010). Ethics and philosophy of ethics; reflections on different areas of ethical studies. *Moral Knowledge*; 1(3): 7-26. (In Persian).
8. Alavimoghadam SM, Ghasemi A. (2010). Ethics and philosophy of the environment and the need to pay attention to its role in today's world. *Journal of Human and Environment*; 8(4). (In Persian).
9. Sarvestani AA, Shahvali M, Mohagheghdamad SM. (2007). The nature and perspectives of environmental ethics with emphasis on the Islamic perspective. *Ethics in Science and Technology*; 2(1,20). (In Persian).
10. Maghrebi HF. (2009). Environmental ethics from the Islamic perspective. *Journal of Medical Ethics*; 3(8). (In Persian).
11. Gheshlagh ME, Hashemi SM, Mohebi M, Rostami V. (2018). The right to a healthy environment in the light of legal and ethical principles. *Journal of Ethical Researches*; 8(3). (In Persian).
12. Nabavi AH, Shahriari M. (2014). Religion, ethics and the environment. *Journal of Human and Environment*; (29): 70-84. (In Persian).
13. Ghavamabadi MR. (2010). The content of the principle of participation in international environmental law. *Journal of Law Research*; 12: 87-114. (In Persian).
14. Mojandeh MH. (2019). *International law of the seas*. 5th ed. Tehran: Jangal Publication. (In Persian).
15. Secretary-General of the United Nations (1982). *United Nations convention on the law of the sea*. USA: United Nations Publication.
16. Purnoori MHM. (2004). *International law of the seas*. Tehran: National Center for Oceanography. (In Persian).

1. Ethical environment
2. Applied ethics
3. Science of ethics
4. Values
5. Good traits
6. Volunteer behaviors
7. Behavioralist
8. Ethical concepts
9. Convention on the Law of the Sea
10. Difference indexes
11. Avoidance from harm
12. Non-intervention
13. Legislation
14. Synchronization
15. Monitoring and Evaluation

References

1. Bidhendi M, Shiravand M. (2014). Environmental ethics paradigm in Ibn Arabi's unity of thought thinking. *Journal of Ethical Research*, 5(1). (In Persian).
2. Sarvestani AA, Shahvali M. (2008). Necessity and characteristics of research in environmental ethics. *Journal of Ethics in Science and Technology*; 3(3,4). (In Persian).
3. Farhud DD. (2007). A review of the history of ethics with a collection of different areas of ethics. *Ethics in Science and Technology*, 2(1,2). (In Persian).
4. Farhud DD. (2018). *Ethics & Society*. *Int. J. Ethics Soc.*; 1(1).
5. Basiri M, Najafi D. (2010). Human rights and environmental ethics. *Journal of Human Rights*; 5(1). (In Persian).